

REFLEKSIONSRUM – INDTRYK & UDTRYK

Kortlægning af kunst- og kulturinitiativer
på Region Midtjyllands hospitaler

*Johanne Hauge Westerlund og
Johanne Korsdal Sørensen*

MANTRA

Moesgårds ANTRopologiske Analyseenhed, Afdeling for Antropologi
Moesgård Allé 20, bygn. 4235, lok 134, 8270 Højbjerg

REFLEKSIONSRUM – INDTRYK & UDTRYK

Kortlægning af kunst- og kulturinitiativer
på Region Midtjyllands hospitaler

*Johanne Hauge Westerlund og
Johanne Korsdal Sørensen*

MANTRA

Moesgårds ANTRopologiske Analyseenhed, Afdeling for Antropologi
Moesgård Allé 20, bygn. 4235, lok 134, 8270 Højbjerg

Forsidemotiv

Sanne Elisabeth Elm Nielsen: Tankemylder fra 2016.
Tak fordi vi fik lov at trykke dit smukke motiv, Sanne.

Sparingspartner

Tak til lektor i antropologi, Line Dalsgård for løbende analytisk sparring.

Indholdsfortegnelse

Forord	7
1 Kortlægningen.....	9
2 Inspirationskatalog.....	11
3 Baggrund og relevans.....	13
4 Introduktion.....	15
4.1/ Afgrænsning – kunst- og kulturinitiativer	15
4.2/ Centrale resultater – kortlægningen	15
4.3/ Udfordringer	17
4.4/ Kunst- og kulturtilbud – generelle tendenser	17
4.5/ Samarbejdspartnere	18
5 Overordnede indtryk af erfaring med kunst- og kulturinitiativers potentialer. ...	19
6 Udfordringer med kunst- og kulturinitiativer på hospitaler	23
6.1/ Tid	23
6.2/ Økonomi	24
6.3/ Brugerinddragelse væsentlig – kunst og målgrupper	25
6.4/ Eksterne samarbejdspartnere	25
6.5/ Teknologi	26
6.6/ Fysiske rammer	26
7 Anbefalinger	27
8 Refleksionsspørgsmål til sundhedspersonale.....	29
9 Forslag til centrale initiativer i Region Midtjylland.....	31
9.1/ Velgørenhedsfond	31
9.2/ Mikrofinansieringspulje	31
9.3/ Idémappe til deling af gode erfaringer	31
9.4/ Vidensdatabase	31
INSPIRATIONSKATALOG	33
10 Intro til aktuelle kunst- og kulturinitiativer i Midtjylland	35
11 Indretningsmæssige initiativer	37
11.1/ Interaktiv fødestue	38
11.2/ Kognitivt stimulerende miljø	40
11.3/ Hjemlighed og interaktiv videoprojektion	41
11.4/ Sanserum	42

12	Musikinitiativer til patienter	43
12.1/	MusiCure – beroligende musik, musikpude	43
12.2/	Højtidsmarkeringer, via musik mm.	44
13	Teater: Klovnenes ventilfunktion	47
13.1/	Klovne, musik, omsorg og sjov	48
14	Billedkunst i venterum	51
14.1/	Billedkunst og skulpturer	52
15	Patientinvolvering i kulturelle/kreative initiativer	53
15.1/	Litteratur: Tid til læsning	54
15.2/	Kreative aktiviteter, skole og koncerter	55
15.3/	Kreative aktiviteter iværksat af hverdagsaktivist	56
15.4/	Besøgshunde ugentligt på hospitalet	57
16	Inspiration fra børneafdelingernes kulturelleinitiativer	59
16.1/	Årstidsfester	59
16.2/	Legestue og kulturelle udflugter ud af huset	60
17	Åndelighed: Hospitalspræsters rolle for patienter	61
17.1/	Aftensang/andagt og gudstjenester	61
18	Kulturinitiativer til personale	63
18.1/	Personale aflastning via hospitalsklovne	63
18.2/	Musikterapeutisk initiativ, 15 minutters musikvisualiseringsrejse	63
18.3/	Morgensang	64
19	Afrunding	65
20	Litteratur	67
21	APPENDIKS – Metoder i kortlægningen	69

REFLEKSIONSNUM – INDTRYK OG UDTRYK

Kortlægning af kunst- og kulturinitiativer på hospitaler i Region Midtjylland

Kultur og Sundhed er et felt, hvor der ligger et stort potentiale i forhold til at supplere den behandling og de tilbud, som findes på hospitalerne i dag. Moesgårds Antropologiske Analyseenhed, MANTRA, håber, at denne rapport kan inspirere i jeres fremtidige arbejde med konkrete initiativer med brug af kunst og kultur på jeres hospital, og at den vil skabe nogle overvejelser og refleksioner om, hvilken betydning kunsten og kulturen har eller kunne få for patienter, pårørende og kollegaer på jeres hospital/afdeling.

1 Kortlægningen

Kortlægningen, som er beskrevet i denne rapport, er bestilt af Regional Udvikling i Region Midtjylland hos Moesgårds Antropologiske Analyseenhed, MANTRA. Denne kortlægning undersøger, *hvor* og *hvordan* kunst- og kulturinitiativer bliver anvendt af hospitalerne i Region Midtjylland samt hvilke muligheder og *udfordringer*, de midtjyske hospitaler ser i disse kunst- og kulturinitiativer.

På hospitalerne i Region Midtjylland findes en lang række forskellige kunst- og kulturinitiativer, som er målrettet patienter, pårørende og personale. Kortlægningen skaber et overblik over et udsnit af disse kunst- og kulturinitiativer. Kortlægningen rummer primært kvalitative resultater men også kvantitative resultater. Derigennem kan kortlægningen medvirke til at fremme videndeling om kunst- og kulturinitiativer i Region Midtjylland og fremme samarbejdet med kommunale aktører og civilsamfundet, herunder kultursektoren.

Kortlægningsanalysen peger på, at den mest centrale tværgående fællesnævner for de forskellige kunstarter er, at de tilbyder et refleksionsrum, et fantasirum, en ventil eller et mulighedsfelt, som rækker ud over den umiddelbare situation, patienten befinder sig i. På den måde bidrager kunst- og kulturinitiativer til både fysisk og mental sundhed gennem afstresning og skabelse af social sammenhængskraft mellem mennesker.

En patient fortæller om, hvad kunst- og kulturinitiativer kan:

”Man får lov til lige at tænke på noget andet [end sygdom], det gør godt!”

Kulturinitiativer kan gennem deres forskellige udtryk skabe indtryk og inspiration til at tænke muligheder, håb og fremtider trods smerte, sygdom og håbløshed. Derudover kan patienter i nogle tilfælde selv bearbejde deres livs- og sygdomsindtryk kreativt til kunstneriske udtryk. Derfor er titlen på kortlægningen: Refleksionsrum, indtryk og udtryk.

Metodisk set går kortlægningen på to ben, idet MANTRA udviklede et spørgeskema, som blev udsendt til en række hospitalsafdelinger udvalgt af Team Sundheds Innovation, Regional Udvikling. MANTRA fik i spørgeskemaundersøgelsens tilbagemeldinger om 32 kunst- og kulturinitiativer. Disse resultater blev suppleret med et 2,5 måneders antropologisk studie, der bygger på 72 kvalitative interview med personale, patienter og pårørende. Derudover er der foretaget delta-geroobservation på 13 somatiske afdelinger og 7 psykiatriske hospitalsafdelinger samt bl.a. et hospice og de kreative værksteder ved Overtachi Museet (se flere detaljer om metode i appendiks).

Maleri uden titel bestilt til Regionshospitalet Randers, Ortopædkirurgisk Ambulatorium, kunstner Lone Hedegaard. Foto, Johanne Korsdal Sørensen.

2 Inspirationskatalog

Anden del af rapporten er et inspirationskatalog med udvalgte eksempler på kunst- og kulturinitiativer, der er tænkt som inspiration til bl.a. hospitalspersonale. Denne rapport er ikke en udtømmende kortlægning af alle kunst- og kulturinitiativer i Region Midtjylland, men den giver et indblik i et bredt udsnit af de aktuelle kunst- og kulturinitiativer på både det somatiske og det psykiatriske felt.

Inspirationskataloget er baseret på det kvalitative delstudie, og følgende typer af kunst- og kulturinitiativer indgår:

- Billedkunst
- Hjemlig æstetik, sanserum herunder interaktive rum
- Litteratur, læsegrupper
- Teater, herunder hospitalsklovne
- Musikinitiativer rettet mod patienter og pårørende
- Musikinitiativer rettet mod personale

Videoprojektioner, bl.a. dyr fra Randers Regnskov og hjemlig indretning. Dagkirurgisk Børneopvågning, Regionshospitalet Randers. Foto, Johanne Korsdal Sørensen.

Vægdekoration ved elevator på Børneafdeling på Aarhus Universitetshospital. Foto, Johanne Hauge Westerlund.

Vi har i kortlægningen bemærket at kunst- og kulturinitiativer inspirerer på tværs af faggrænser, f.eks. når den intelligente fødestue inspirerer i Hammel og Randers på andre kliniske afdelinger end fødeafdelingen. Vi håber, at de kunst- og kulturinitiativer, som er beskrevet i vedlagte Inspirationskatalog, ligeledes vil tjene som inspiration for sundhedsprofessionelle på hospitalerne i Region Midtjylland.

3 Baggrund og relevans

Kunst- og kulturinitiativer på hospitaler og i relation til sundhedsfremme er ikke et nyt fænomen. Æstetikens sundhedsfremmende virkning er dokumenteret i mange internationale videnskabelige studier, der viser forbedrede kliniske udfald, øget sikkerhed for patienter og personalet og reduceret stress for både patienter og personale, når æstetiske sanseindtryk tænkes ind i de fysiske omgivelser i sundhedssektoren (Ulrich 2006).

Den internationale forskning på området er i kraftig vækst og dokumenterer blandt andet, at mennesker, der deltager i kunst, kultur og kreative aktiviteter, kan opnå øget selvtillid og trivsel, forbedrede sociale relationer, få øget motivation og mindre depression samt større afslapning og mere håb. Ligesom de kan opleve fysiologiske effekter som reduceret blodtryk, mindsket niveau af stresshormoner i kroppen og styrket immunforsvar. Kort sagt så har kulturoplevelserne en lang række sundhedsfremmende effekter af såvel somatisk som psykiatrisk karakter.

I 2019 foretog WHO et *scoping review* af "art and health" baseret på 3.000 studier, der fastslog, at kunst- og kulturinitiativer har dokumenteret effekt på menneskers fysiske, psykiske, sociale og adfærdsmæssige sundhed bl.a. ved at skabe social sammenhængskraft, reducere stress, øge lungekapacitet blandt deltagere i lungekor og meget mere. Endelig dokumenterer WHO, at kunst og kulturelle tiltag kan være et effektivt supplement til medicinske løsninger i sundhedsvæsenet på både det somatiske og det psykiatriske område (Web 1).

WHO har baseret på en lang række kvantitative og kvalitative forskningsprojekter mm dokumenteret de positive sundhedsmæssige effekter af kunst- og kulturinitiativer som et centralt supplement til både somatiske og psykiatriske behandlinger.

4 Introduktion

Denne kortlægning har udforsket kunst- og kulturinitiativer på Region Midtjyllands hospitaler. Initiativerne er rettet mod forskellige målgrupper så som patienter, pårørende og personale. MANTRA har undersøgt, *hvor* og *hvordan* kunst- og kulturinitiativer bliver anvendt af hospitalerne i Region Midtjylland samt hvilke muligheder og *udfordringer*, de midtjyske hospitaler ser med disse kunst- og kulturinitiativer. Endelig fremhæver rapporten *gode eksempler og erfaringer* fra forskellige hospitalsafdelinger i regionen til inspiration på tværs af hospitaler og i det øvrige samfund.

4.1/ Afgrænsning – kunst- og kulturinitiativer

Kunst- og kulturinitiativer på hospitaler defineres i kortlægningen som: alle typer af kulturinitiativer herunder hjemlig æstetik og initiativer med tilknytning til forskellige kunstarter, bredere kulturelle sæsonbetonede højtider og indretningsmæssige tiltag, som har til formål at ændre hospitalsrummet kvalitativt (fx. vha. farver, hjemlig æstetik, musik).

Vægdekoration, Picnic, ved madudlevering på Børneafdelingen på Regionshospitalet i Randers
Kunstner, @Kনারand. Foto, Johanne Korsdal Sørensen.

I kortlægningen indgår initiativer, som trækker på æstetiske discipliner som billedkunst, litteratur, musik, teater/klovne, lys- og lydeffekter og videoprojektion. Fejringen af sæsonbetonede højtider kan være anledning til nogle af aktiviteterne. Kunst- og kulturinitiativer drives oftest af ildsjæle blandt personalet, professionelle eller amatørkunstnere. I nogle sammenhænge tilbydes langtidsindlagte patienter (særligt i psykiatrien) selv at udøve kreative aktiviteter.

Kunst- og kulturaktiviteter arrangeres enten internt på hospitalets afdelinger eller i samarbejde med kulturinstitutioner (biblioteker, musikskoler, teatertrupper m.fl.), kulturaktører (musikterapeuter, billedkunstnere, musikere m.fl.), vidensinstitutioner (museer) eller patientforeninger.

4.2/ Centrale resultater – kortlægningen

Kortlægningen viser en lang række positive somatiske og psykiske effekter af forskellige kunst- og kulturinitiativer, herunder eksempelvis at kunst- og kulturinitiativer har en fysisk og psykisk afstressede effekt på patienter, pårørende og personale. Samtidig bidrager kunst- og kulturinitiativer til at øge den sociale sammenhængskraft og minimere ensomhedsfølelse mm. Ligesom det er vigtigt at kende målgruppens specifikke udfordringer eller præferencer, så kunst- og kulturinitiativerne kan målrettes præcist.

Kortlægningsanalysen peger på, at den mest centrale fællesnævner for alle kunst- og kulturinitiativerne er refleksionsrummet, som tilbyder patienter, pårørende og personale mulighed for forskellige ting bl.a.:

- Selvforglemmelse/tilstedeværelse i nuet – i fx en kreativ skabelsesproces eller en musikalsk lytteoplevelse.
- En opmærksomhedsflytning væk fra sygdom ind i et forfatterskab, et digt, et drømmende stykke musik, et kunstværk som får patienten til at reflektere over aspekter af livet, som måske giver fremtidshåb eller afklarethed med evt. livsafslutning.
- Eksempelvis musik kan tilbyde et ordløst rum, en oplevelse i/ved hospitalssengen for både syge og pårørende, musikken bygger bro mellem mennesker, aktiverer minder og skaber følelser, til tider helt uden ord.

Kulturinitiativer og kunstarterne kan gennem deres forskellige udtryk skabe indtryk og inspiration til at tænke muligheder, håb og fremtider trods smerte, sygdom og modløshed. Kortlægningen viser også, at målgruppekendskab er afgørende for at skabe succesfulde kunst- og kulturinitiativer.

Kunst- og kulturinitiativer har således en berettigelse for både patienter, pårørende og personale på hospitaler i Region Midtjylland. Hospitalspersonalet har nævnt en række udfordringer, de møder i arbejdet med kunst- og kulturinitiativer. Se mere herunder.

4.3/ Udfordringer

Centrale udfordringer på feltet er økonomi, personaleressourcer og driftsmæssig forankring af aktiviteter. Det kræver koordinering at integrere denne type aktiviteter på hospitalsafdelingerne, uanset om kulturinitiativet er baseret på frivillige og dermed gratis, en virksomhedsaftale med fx Danske Hospitalsklovne, et samarbejde med en privat fond eller andet.

Skabelsen af hjemlig æstetik har været udfordret i mødet med hospitalsrestriktionerne i form af arbejdsmiljøloven ift. personalets og patienternes sikkerhed, statens seruminstitut vedr. hygiejne samt brandregulativerne og indkøbsaftalerne på hospitalerne.

4.4/ Kunst- og kulturtilbud – generelle tendenser

Kunst- og kulturinitiativer kan skabe atmosfære og stemning, pirre fantasien, inspirere håb og fremtidsdrømme, give morskab, glæde, identifikation og tryghed.

Psykiatrien har en lang tradition for at arbejde med forskellige kunstarter og i at involvere patienter i kreative aktiviteter. I dag ser vi også i somatikken en række gode eksempler på bevidsthed om at skabe en hjemligheds æstetik, "genkendelige", hyggelige, hjemlige rammer og at inkorporere hospitalsklovne, musik og billedkunst.

I den statistiske delundersøgelse i nærværende kortlægning har psykiatrien meldt flest kunst- og kulturinitiativer ind. Dernæst kommer børneafdelingerne, gynækologi og obstetrik og neurologiske grenspecialer. MANTRAs spørgeskemaundersøgelse har bl.a. identificeret følgende typer af kunst- og kulturprojekter:

- Billedkunst som udsmykning
- Teater; hospitalsklovne
- Fællessang, samtaler om tro og håb via hospitalspræster
- Videokunst, interaktive
- Hjemlig indretning
- Musik, korsang og instrumentalkoncerter
- Personalemorgensang 5 min dagligt
- Læsegruppe "Tid til Læsning"
- Kreative aktiviteter patientinvolvering
- Besøgshunde.

Spørgeskemaundersøgelsens 32 forskellige kunst- og kulturinitiativer viser desuden, at flere af kunst- og kulturinitiativerne rettes samtidigt mod flere målgrupper. Således angives 28 af initiativerne at være målrettet patienter, 20 af initiativerne målrettes pårørende, og 23 af initiativerne rettes mod personale.

Hovedparten af initiativerne har eksplicit til formål at skabe:

- God atmosfære (26 initiativer)
- Fællesskab og sammenhold (16 initiativer)
- Medarbejdertrivsel (14 initiativer)
- Fysisk velvære (13 initiativer)
- Mentalt velvære (23 initiativer).

Kortlægningsinterview og spørgeskemaundersøgelsen tyder på, at de fleste projekter opnår den ønskede kvalitative effekt både i forhold til patienter, pårørende og personale. Kvantitativt er der ikke i kortlægningen foretaget målinger (fx af medicinforbrug, indlæggelsestid, personalesygefravær).

4.5/ Samarbejdspartnere

De foretrukne kunst- og kulturinitiativsamarbejdspartnere på hospitalerne er bl.a.: Billedkunstnere og skulptører, arkitekter, musikterapeuter/musikterapi, museer, andre hospitalsafdelinger og sanseterapeuter/yogainstruktører.

Hospitalsklovn og patient:
Foto, Johanne Hauge
Westerlund.

5 Overordnede indtryk af erfaring med kunst- og kulturinitiativers potentialer

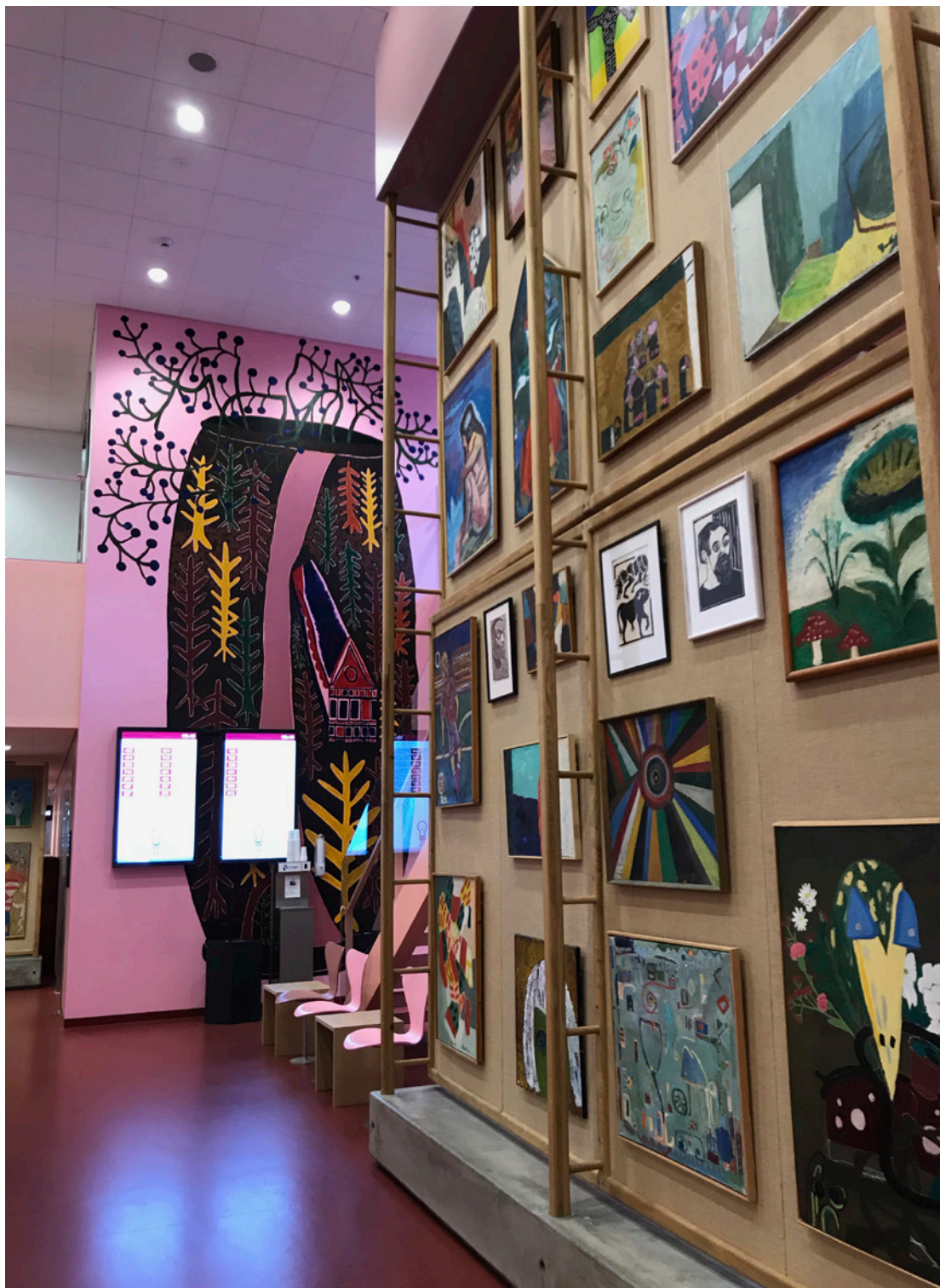
Kunst- og kulturinitiativer herunder kreative aktiviteter tilbyder fordybelse og selvforglemmelse, et fokusskifte eller blot en anden udtryksform end den sproglige. Et ordløst udtryk, som kan favne andre dimensioner end det sproglige. Ordløse udtryksformer kan igangsætte refleksioner og mediere følelser på en forløsende måde for nogle mennesker.

Kortlægningens overordnede indtryk er, at kunst- og kulturinitiativer har en særlig plads på de psykiatriske afdelinger og på børneområderne i Region Midtjylland. Her finder vi den største diversitet i kunst- og kulturinitiativer. Det er her, patienterne i nogle tilfælde selv er involveret i kreative aktiviteter under indlæggelsen. Sygdoms- og livsindtryk bearbejdes her kreativt i nogle tilfælde ordløst til nye udtryk i form af kunstneriske kreationer, redskaber og meget mere med et terapeutisk udbytte for patienten. På disse områder er der således tale om en lang og veldokumenteret terapeutisk praksis med kreativitet som facilitator, ventil, udtryksform, terapi og meget mere. Sundhedsprofessionelle fra andre områder kan således hente inspiration i psykiatriens langvarige, solide og mangfoldige erfaringer med at anvende kunst- og kulturinitiativer som terapeutiske virkemidler til patienter.

Regionshospitalet Hammel Neurocenter. Foto, Lærke Klitgaard.

Patientaktivering gennem kunst- og kulturinitiativer har haft en central rolle i psykiatrien helt tilbage fra 1852 med etableringen af Psykiatrisk Hospital i Risskov. Risskov rummede fra starten en lang række kreative værksteder; metalværksted, træsløjdværksted, syværksted, lerværksted, tegne/maleværksted, kajakroning, tennis mm. Det gav patienterne mulighed for både at bruge kroppen

Regions Psykiatrien Aarhus Universitetshospital. Indgang K, Kunstner, Tal R "Den Lyserøde". Interiør og kæmpe udstillingsvægge prydet af tidligere patienters værker udlånt af Overtachi Museet. Foto, Johanne Korsdal Sørensen.

og at udtrykke mange af de indtryk, som deres sygdom og livet som sådan gav dem. Overtachi Museet's store samling af indlagte patienters malerier, skulpturer, broderier, træsløjd mm. vidner om, hvordan indlagte patienter via kreative aktiviteter har fundet et meningsfuldt indhold i deres indlæggelsestid. Ligesom kulturelle/kreative aktiviteter har givet adgang til non-verbale kreative udtryksformer, der kunne formidle deres sygdoms- og livsindtryk. Disse sanselige kreative udtryk giver i dag eftertiden et enestående indtryk af patienters livserfaringer og de lidelser, de gennemgik, samtidig med at de tjener som inspiration til meningsfuldt og perspektiverende indhold i indlæggelsestiden, særligt for langtidsindlagte patienter.

Selvom tiltag rettet mod patienternes fysiske sundhed er kommet stadig mere i fokus, så er kulturelle aktiviteter stadig del af den terapeutiske indsats i forhold til bl.a. langtidsindlagte psykiatriske patienter, i det omfang personalemæssige normeringer og fysiske rammer tillader det. Personalet understreger vigtigheden af på denne måde fremadrettet at kunne skabe meningsfulde aktiviteter for og med langtidsindlagte patienter. I Regionspsykiatrien i Herning bruges eksempelvis de små køkkener og spiseborde, som de har i opholdsstuerne, til kreative aktiviteter, filtning, bagning og meget mere. Flere steder i Regionen samarbejder psykiatrien med Læseforeningen om guidet fælleslæsning: Tid til Læsning. Det er velkendt, at litteratur spiller og i årtier har spillet en central rolle for mange indlagte patienter via medbragte bøger, biblioteksbøger, som lånes på hospitalsafdelingen. Tid til Læsning videreudvikler dette ved at samle patienter i guidede fælleslæsningsgrupper, så de kan dele læseoplevelserne og diskutere det læste og de perspektiver, de ser i fortællingerne.

"Stimulerende omgivelser fører til bedre helbredelse, uden at det koster andet end at skabe de rigtige omgivelser for patienterne". (Dirckinck Holmfeld et al 2007).

I dag arbejder også en del somatiske hospitalsafdelinger projektorienteret med fx musik på intensivafdelinger for at give alvorligt syge mennesker en smuk oplevelse, der giver håb og løsriver dem fra nuets sygdom og smertefokus. På Hospice Djursland er musikterapeuten ligeledes optaget af det ordløse rum, som musikken udfylder ved at bygge en mellem-menneskelig bro, når alt er sagt, og livet stille klirrer af. På det somatiske felt i bred forstand er det primært billedkunst og musik, der bliver anvendt i en bred vifte af forskellige initiativer.

Ligeledes ser vi i øjeblikket i somatikken en række gode eksempler på, at der er en bevidsthed om at skabe "genkendelige", hyggelige, hjemlige rammer bl.a. på "Den intelligente Fødestue" i Herning. Ligesom det at inkorporere hospitalsklovne på børneafdelingerne og musik og billedkunst vinder frem på afdelingerne. Æstetisk sundhedsfremme finder vi i dag bl.a. i hospicefilosofien og i nyere plejehjems- og hospitalsbyggerier, hvor syns- og lydæstetiske forhold bruges angst- og smertereducerende (Birkelund 2013).

På de midtjyske hospitaler er det desuden erfaringen, at flere kunst- og kulturinitiativer rettet mod patienter også gavner personalet. Eksempelvis bruger personalet "Den intelligente fødestue", når den ikke er i brug, for at finde ro i en ellers travl hverdag. Dagkirurgien i Randers, der ligeledes har videoprojektioner og hjemlig indretning til børneopvågningen, oplever at færre forældre henvender sig med bekymrede og pludselige spørgsmål i forbindelse med måleudstyret under barnets

Helende arkitektur plancher på Aarhus Universitets Hospital. Foto, Johanne Hauge Westerlund.

opvågning. Disse beroligende effekter er positive sidegevinster af tiltag rettet mod patienter, hvor pårørende og personale således både afstresses og aflastes, fordi patienterne befinder sig i en god atmosfære med beroligende stimuli og selv finder ro og meningsfuldt indhold i ventetiden.

Designkonceptet *helende arkitektur* bygger på viden om, at den arkitektoniske udformning, udtrykt i dagslysets kvalitet, rummets stemning, farver og lyd samt udsigt til naturlige omgivelser, kan understøtte både fysisk og psykisk heling (Frandsen et al. 2009). Helende arkitektur er integreret i byggeriet af f.eks. Hospice Djursland (Web 2). Desuden ligger mange af konceptets tanker bag "Den intelligente fødestue". Hvad vi har set i vores undersøgelse er imidlertid at rumlige forhold spiller fint sammen med kulturinitiativer og fantasi, som f.eks. videoprojektioner i "Den intelligente fødestue" eller i fortællingerne i fælleslæsningen. En god balance mellem ro, formgivning og kulturinitiativer skaber de bedste refleksions- og rehabiliteringsrum. Her er patienterne trygge og kan via kulturinitiativernes refleksionsrum opleve selvforglemmelse og drømme sig væk fra bekymring og sygdom og finde håb om en god fremtid.

6 Udfordringer med kunst- og kulturinitiativer på hospitaler

Hospitalet i Region Midtjylland synes at bevæge sig i lidt forskellig takt i forhold til forskellige typer af kunst- og kulturtilbud til deres patientgrupper. Mange kunst- og kulturinitiativer drives af ildsjæle med en enorm virkelyst og energi. Ildsjælene er fantastiske, men samtidig en midlertidig drivkraft i de fleste tilfælde. Det betyder også, at udbuddet af kultur- og kunstinitiativer varierer meget og er sårbart, fordi økonomien som oftest hviler på eksterne fonde eller individuelle donationer til specifikke afdelinger. I det følgende nævnes en række af de udfordringer, hospitalspersonalet har nævnt:

6.1/ Tid

I relation til kunst- og kulturinitiativer for personale kan forskudte arbejdstider i personalegruppen samt asynkron pauseplanlægning udfordre mulighederne for at samle personalegruppen om fælles kunst- og kulturinitiativer vedr. forbedret arbejdsmiljø.

Regionshospitalet Randers Fødeafsnittet, fødestue. Frisen ved sengen er udført af keramikere Gittan Thommesen, Pernille Holm-Møller og malerne Lene Tvede og Kisse Filip Jensen samt billedkunstner Pia Skjødt- Jakobsen og sponsoreret af Sparekassen Kronjylland. Fotoet med blomsten i forgrunden er et Clean Art billede med vaskbar plastoverflade. Foto af fødestuen, Johanne Korsdal Sørensen.

En anden ofte nævnt udfordring (i forhold til arbejdsmiljø- og eller personaleplejeinitiativer) er travlhed blandt personalet. Flere afdelinger beretter om langvarig underbemanding. Det giver udfordringer for kunst- og kulturinitiativer, som ofte vil kræve ekstra tid af personalegruppen; men også i forhold til personalegruppens deltagelse i fx musikterapi, der er stilet mod hårdt belastede personalegrupper. Det er svært at tage tid ud til personalepleje, når driften er presset af sygemeldinger eller anden form for underbemanding.

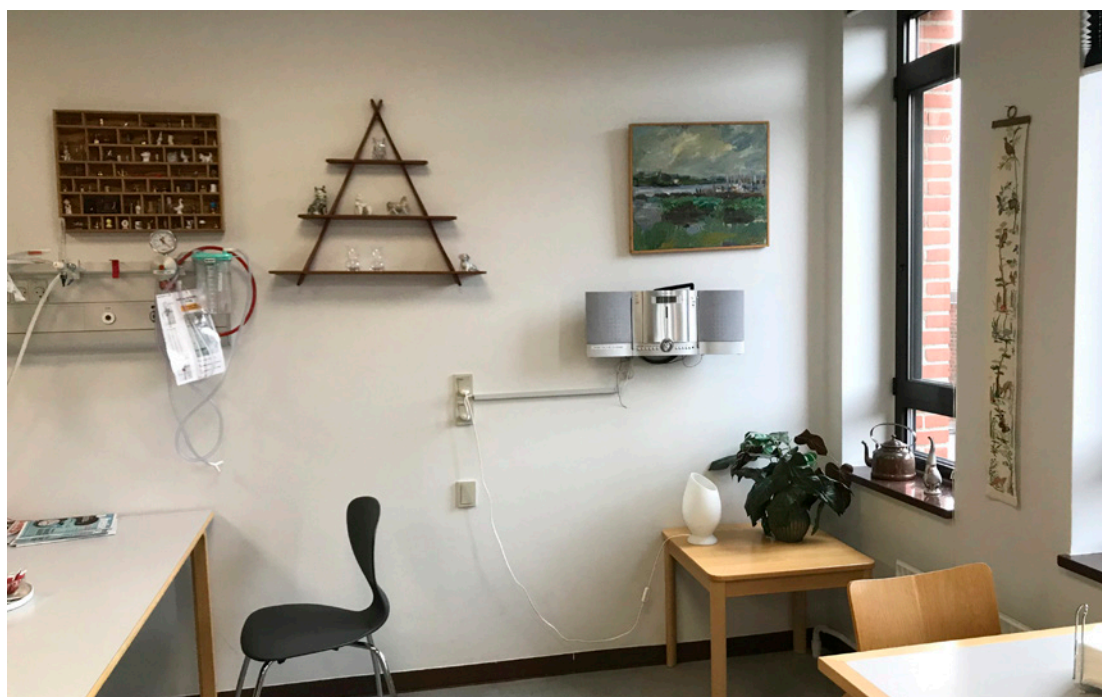
Frivillige kan bruges i forbindelse med kunst- og kulturinitiativer, men det kræver en solid forankring i afdelingens aktiviteter via en koordinator fra afdelingen. Frivilliges indsats er ofte midlertidig, fordi de bidrager, så længe de har lyst og kan.

6.2/ Økonomi

Hospitalet har frem til 2020 i mange år været præget af årlige 2% besparelser og effektiviseringer. Det betyder, at budgetter til kunst- og kulturinitiativer herunder kreative aktiviteter med patienter er kraftigt beskåret eller ikke eksisterende. Midler til kunst- og kulturinitiativer skaffes primært gennem ekstern funding, som er tidskrævende at hente hjem, selv til småprojekter som indretning af et lege-hjørne i et venteværelse.

Indkøbsaftaler i forhold til inventar og andre ting kan gøre det vanskeligt at få lov at afvige fra standardaftaler og købe inventar fra andre leverandører i relation til projekter vedr. hjemlig æstetik.

Mange kunst- og kulturinitiativer på hospitalet er finansieret af private fonde. Flere afdelinger fortæller, at nogle fonde favoriserer bestemte sygdomme og dermed

Dagligstue på Geriatrisk Afdeling på Regionshospitalet Randers. Amagerhylden og klokkestrengen mm. er donationer fra personalet, der har skabt en hjemlig atmosfære, der vækker minder hos de indlagte patienter. Foto, Johanne Korsdal Sørensen.

bestemte patientgrupper/hospitalsafdelinger, mens det for andre sygdomme/hospitalsafdelinger bliver vanskeligt at få projektmidler. Endvidere er nogle fonde særligt interesserede i at investere i markante monomenter frem for kunst- og kulturinitiativer af mere midlertidig og/eller involverende karakter.

De økonomiske udfordringer kalder til tider på personalets private donationer af genstande, herunder fx amagerhylder og klokkestrengene o. lign. til geriatriske afdelinger i bestræbelsen på at indrette fællesrummet, så det kan inspirere patienters personlige erindringer.

6.3/ Brugerinddragelse væsentlig – kunst og målgrupper

Forskellige kreative udtryk er afprøvet i Børneopvågningen i dagkirurgien i Randers. Bl.a. havde man først engageret en kunstner, som malede dyr fra Afrikas savanne på nogle store væg-til-væg-malerier. Desværre viste det sig, at flere børn sig var bange for, at der lå en løve gemt under sengen, når de så på de vilde dyr fra savannen. I den forstand er det udfordrende og vigtigt at finde det helt rigtige "værk" eller udtryk til målgruppen. I psykiatrien ved man, at psykotiske patienter ikke bryder sig om motiver med ansigter, fordi det åbner for mange fortolkningsmuligheder. På den måde er et brugerkendskab og/eller brugerundersøgelser forud for kunstvalg og hjemlig æstetisk indretning helt essentielt for denne målgruppes trivsel.

Vægdekoration med indbygget nudging og forløb henad gangen. Børneafdeling, OP3 Øst 3, Aarhus Universitetshospital. Foto, Johanne Hauge Westerlund.

6.4/ Eksterne samarbejdspartnere

Flere af de ensomme patienter, der indlægges igen og igen, ville kunne have gavn af at blive involveret i kunst- og kulturinitiativer i deres lokalmiljø og de fællesskaber, der er omkring disse tilbud. Der er pt. ikke nogen klar strategi for, hvordan hospitalet kan bidrage på det felt, men et samarbejde med frivillige organisationer og kommunen om involvering af ensomme patienter i kunst- og kulturinitiativer er oplagt, siger en hospitalsdirektør.

Eksterne samarbejdspartnere kan være vanskelige at finde for hospitalspersonalet. Blandt de mest synlige er hospitalspræster, klovne og privatfinansierede ildsjæle. Hospitalspræsterne er ansat af kirkeministeriet og har et rådighedsbeløb til aktiviteter på afdelingerne. Hospitalsklovnene er ansat i Danske Hospitalsklovne, der finansieres af donationspenge. Enkelte projektansatte medarbejdere, fx pædagoger på børneafdelinger, kan være ansat på fondsmidler og dermed hyres uden at belaste afdelingsbudgettet. Derudover er der en underskov af ensembler, kor, Læseforeningen og mange flere relevante aktører.

6.5/ Teknologi

Til tider stilles ekstra krav til personale og patienter via projektorienterede forløb med teknologisk indhold. Det har her vist sig vigtigt, at teknologien er driftssikker og er enkel at betjene. Personalet skal oplæres i teknologien, ellers bliver den ikke anvendt. Det er samtidig vigtigt løbende at oplære personale, idet know-how ellers mistes ved personaleskift.

6.6/ Fysiske rammer

Endelig kan kunst- og kulturinitiativer på hospitalerne ligesom andre institutioner udfordres af indretningsmæssige reglementer, herunder brandsikkerhedsregulativer, patientsikkerhedsregulativer, hygiejneregulativer fra Statens Serum Institut og arbejdsmiljølovgivning eller arkitekters indretningsmæssige klausuler. Eksempelvis har nogle arkitekter opsat regler om, at alle vægge i trappeopgangene skal være hvide og ikke må udsmykkes.

På de psykiatriske hospitaler oplever man, at integrationen af psykiatriske og somatiske hospitaler medfører en harmonisering af fx hygiejnekravene de to steder, så mulighederne for skabelse af hjemlig atmosfære presses af hygiejneregler om jordbakterier, som bevirker, at man ikke må holde pottedplanter på hospitalet og heller ikke i psykiatrien. Da mange psykiatriske patienter ikke nødvendigvis er fysisk syge, kan det opleves som en uhensigtsmæssig standardisering.

De konkrete udfordringer, som nævnes herover, spiller sammen med strukturelle forhold, som det er vigtigt at tage i betragtning, hvis kunst- og kulturinitiativer skal udbredes på regionens hospitalsafdelinger. Her skal især nævnes:

- Dokumentation og evaluering af midlertidige projekter kan være en udfordring samtidig med krav om evidensbaseret praksis (korte projekter og få deltagere).
- Innovationsprojekter er ofte eksternt finansieret i en test-/udviklingsperiode og bliver ikke prioriteret som del af driften, hvorfor de bliver forbigående initiativer.
- Manglende ledelsesfokus på kunst- og kulturinitiativers værdi.
- Fordele og ulemper ved kunststrategier for hele hospitalet. På den ene side kan kunststrategier bidrage til at løfte kunst- og kulturfeltet på hospitalet samlet set og bidrage til at formulere ambitioner om et fælles udtryk på hospitalet som helhed. På den anden side kan en ensretning medføre, at hospitalet får kvalt initiativet blandt enkeltafdelingens ildsjæle, der brænder for at iværksætte særlige kunst- og kulturinitiativer med fokus på deres afdelingsspecifikke patientgrupper.

7 anbefalinger

Med afsæt i ovenstående udfordringer sammenfatter vi følgende anbefalinger, som det er vigtigt for medarbejdere og ledelse at forholde sig til i forbindelse med etablering af projekter og drift af kunst- og kulturinitiativer på hospitaler:

- Hav opmærksomhed på kunst- og kulturinitiativers potentiale i forhold til at skabe refleksionsrum og håb for alvorligt syge, langtidsindlagte patienter.
- Undgå standardisering, der kan kvæle kreativitet og personalets lyst til at iværksætte eksplorative patient- eller personalecentrerede initiativer i specifikke afdelinger.
- Overvej i hvilket omfang frivillige kan bruges, og hvorvidt den ustadighed, frivilligheden medfører, er acceptabel for personale og patienter.
- Stil interne koordinatore/projektansvarlige til rådighed, som kan planlægge og rammesætte samarbejdet med fx eksterne aktører på kunst- og kulturfeltet.
- Etablér et stabilt økonomisk grundlag for de kunst- og kulturinitiativer, der ønskes implementeret i driften.
- Stil krav til samarbejdspartnernes viden om patientmålgruppen og anbefal brugerinddragelse i udviklingsprocessen, hvor det er relevant.
- Værdsæt og beløn ildsjæle, som driver kunst- og kulturinitiativer på afdelingsbasis på hospitalerne. De gør en stor forskel for mange patienter, pårørende og for deres kollegaer.
- Vedbliv at evaluere kunst- og kulturinitiativer for at dokumentere deres betydning for patienter, personale og pårørende og stadigt forbedre udbuddet.

8 Refleksionsspørgsmål til sundhedspersonale

Herunder finders en række centrale spørgsmål, som det er vigtigt at reflektere over i forbindelse med afprøvning af eller etablering af kunst- og kulturinitiativer på hospitaler.

- Hvordan kan kunst- og kulturinitiativer tænkes ind i de fysiske rammer, hospitalsafdelinger har i dag, og kan de medtænkes i designet af fremtidige hospitalsbyggerier?
- Hvordan kan personale engageres i kunst- og kulturinitiativer, som indvirker på arbejdsmiljøet og fx virker stressreducerende, fremmer samarbejde og god atmosfære i personalegruppen?
- Hvordan sikres det, at gode erfaringer udnyttes på andre felter i sundhedssektoren?
- Hvordan fastholder og supplerer vi de velafprøvede og gode kunst- og kulturinitiativer med nye?
- Er der særlige kunst- og kulturinitiativer, der kan være relevante i din afdeling?
- Kunne det være relevant med patientinvolverende kunst- og kulturinitiativer i din afdeling?
- Hvordan spiller eksterne fondes prioriteter ind for kunst- og kulturinitiativer på hospitalerne ved fx ved at favorisere specifikke sygdomme eller patientgrupper?
- Hvilken rolle kan kunst- og kulturinitiativer have i forhold til at reducere social ulighed i sundhed?
- Skal vores hospital som helhed have en overordnet kunst- og kulturstrategi?
- Hvordan måler og evaluerer vi kunst- og kulturinitiativer med afsæt i naturvidenskabelige parametre, når/hvis det er relevant?

9 Forslag til centrale initiativer i Region Midtjylland

Det er tydeligt ud fra vores samtaler med personale og arrangører, at proceshjælp og -støtte til fondsansøgningsprocesser vil kunne fremme kunst- og kulturinitiativer. Der er fremkommet følgende forslag vedr. forskellige former for proceshjælp og koordinerende indsatser:

9.1/ Velgørenhedsfond

Region Midtjylland opretter en velgørenhedsfond, som eksterne fonde kan donere penge til hospitalet gennem, så man derved i Regionen får mulighed for at sikre omfordeling mellem forskellige sygdomstyper og afdelinger.

9.2/ Mikrofinansieringspulje

Mikrofinansieringspulje fra Region Midtjylland, som personalet kan ansøge om midler fra til innovative projekter/nyudvikling. Puljen er netop oprettet af Team Sundhedsinnovation, Regional Udvikling i foråret 2020.

9.3/ Idémappe til deling af gode erfaringer

Region Midtjylland opretter en fælles idémappe for regionen med gode idéer til kunst- og kulturinitiativer, dekorationer og indretning. Nærværende rapport rummer et Inspirationskatalog, som er første skridt på vejen i forhold til dette, og Team Sundhedsinnovation, Regional Udvikling, inviterer alle ansatte til at beskrive og indsende information om aktuelle kunst- og kulturinitiativer, som ikke er omfattet af nærværende kortlægning.

9.4/ Vidensdatabase

En vidensdatabase er ligeledes foreslået, eksempelvis med et katalog over mulige samarbejdspartnere og kontaktpersoner, så det er let at række ud, hvis man ønsker kontakt til musikaktører eller litteraturinitiativer mv. Team Sundhedsinnovation, Regional Udvikling kunne også levere konsulentbistand og formidle kontakter til eksterne samarbejdspartnere.

INSPIRATIONSKATALOG

10 Intro til aktuelle kunst- og kulturinitiativer i Midtjylland

I Region Midtjylland er det overordnede indtryk at kunst- og kulturinitiativer har en særlig plads på de psykiatriske afdelinger og på børneområderne. Det er stadig på disse områder, vi finder den største diversitet i kunst- og kulturinitiativer. Det er her, patienterne i nogle tilfælde selv er involveret i kreative aktiviteter under indlæggelsen. Sygdoms- og livsindtryk kan bearbejdes kreativt, i nogle tilfælde ordløst, til nye udtryk i form af kunstneriske kreationer, redskaber og meget mere med et terapeutisk udbytte for patienten.

Kunst- og kulturinitiativer herunder kreative aktiviteter tilbyder fordybelse, et fokusskifte eller blot en anden udtryksform end den sproglige. De skaber et refleksionsrum, hvor kunstarter kan stimulere fantasien til selvforglemmelse og fremtidshåb.

Nutidens innovationsflagskibe på kultur og sundhedsfeltet, som især bruges på somatiske afdelinger, er de interaktive rum med videoprojektioner. I tråd med tidens mantra på feltet: patienten i centrum, så kan patienter og pårørende interagere med teknologien og påvirke atmosfæren derigennem. De interaktive elementer kombineres ofte med en opmærksomhed på at kamuflere det kliniske miljø og skabe afslappende hjemlige omgivelser. På det somatiske felt sker dette f.eks. i forbindelse med behandling af hjerneskade, børns opvågning efter operationer og på fødestuer.

Hjemlig æstetik, indretning og videoprojektion har ifølge personalet på hospitalet en positiv indvirkning på patienter og pårørende, som slapper mere af i disse omgivelser. Personalet oplever her at blive kontaktet mindre med pludseligt opståede bekymringer fra patienter og pårørende. Dog viser nogle studier, at synligheden af de kliniske redningsapparater og værktøjer har en tryghedsskabende/beroligende effekt på nogle patientgrupper. Det er således ikke entydigt, hvordan balancen mellem hjemlighed og klinisk miljø skal være.

Hospitalet i Region Midtjylland synes at bevæge sig i lidt forskellig takt i forhold til forskellige typer af kunst- og kulturtilbud til deres patientgrupper. Mange kunst- og kulturinitiativer drives af ildsjæle med stor virkelyst og energi. Ildsjælene er uundværlige, men samtidig i de fleste tilfælde midlertidige drivkræfter. Det betyder også, at udbuddet af kultur- og kunstinitiativer varierer meget og er sårbart, fordi økonomien ofte hviler på eksterne fonde eller individuelle donationer til specifikke afdelinger.

Inspirationskataloget er grundlæggende struktureret med fokus på de kunstarter, som er repræsenteret på hospitalet på forskellig vis, herunder, billedkunst, musik, litteratur og teater (hospitalsklovne). Dertil kommer en underopdeling i initiativer til patienter/pårørende og personale. Endelig er der en række tiltag, som ikke kan indplaceres under kunstarterne, men i stedet relateres til indretning eller leg og læring, områder som også blev fremhævet som centrale kulturinitiativer på hospitalet.

11 Indretningsmæssige initiativer

Hjemlig æstetik og interaktive effekter

I det foregående har vi set en lang række analoge kunst- og kulturinitiativer, men der er sideløbende også en teknologisk udvikling i gang. Teknologi, bl.a. video-projektion, har affødt muligheder for at patienter kan medvirke til at skabe særlige rumlige fornemmelser og atmosfærer.

Generelle læringspunkter vedrørende interaktive og hjemlige hospitalsrum

Tværfagligt samarbejde

I den sammenhæng fremhæver hospitalspersonalet det tværfaglige samarbejde mellem *sundhedsprofessionelle, arkitekter, andre indretningseksperter og antropologers brugerstudier* som nøglen til et godt indretningsmæssigt resultat. Den erfaring har man gjort på de intelligente fødestuer i Herning, på Dagkirurgisk opvågning i Randers og på Hammel Neurocenter.

Dagligstue, Børneafdeling, Regionshospitalet i Randers. Foto, Johanne Korsdal Sørensen.

Sikkerhedskrav og hjemlig æstetik forenet

Alle tre steder er det lykkedes at skabe hjemlig æstetik i hospitalsrum, som er fuldt funktionelle, og som lever op til sikkerhedskravene på hospitalet, samtidig med at patienter, pårørende og personale oplever det som afstressende i hverdagen at færdes i disse rum grundet såvel indretning som visuelle og auditive indtryk via videoprojektioner.

11.1/ Interaktiv fødestue

Målgruppe: Fødende og pårørende

Formål: Tryk og hjemlig atmosfære, afstressende stemning

Afdeling: Regionshospitalet i Herning

Opmærksomhedspunkt: Tværfaglig udviklingsproces. Sikkerhed og hjemligæstetik er forenet.

Den intelligente fødestue er indrettet med designmøbler og farvede puder, som tilsammen giver et hjemligt udtryk. Patienter og pårørende kan afspille videoprojektioner på 3 sammenhængende vægflader og dermed skabe den atmosfære, de ønsker. Det kan være en video med trafik og gadeaktivitet eller billeder af havskum på bølgerne og lyden af bølger og fugle ved stranden.

Et antropologisk studie viser, at det styrker patienternes autonomi, at de kan interagere med teknologien og skabe den ønskede stemning (Folmann 2018). Patienter og pårørende er meget glade for videoprojektionerne. En væsentlig sidegevinst ved den intelligente fødestue er, at patienterne kontakter personalet mindre, formentlig fordi de føler større kontrol over situationen og ro og overskud (Folmann 2018).

Regelsættet for interaktion mellem personale og patienter omkring den intelligente fødestue står i hjemlighedens tegn. Det betyder, at personalet skal respektere patientens rytme i vid udstrækning. Således får patienten mulighed for at sove, når vedkommende kan og behøver det. Personalet går ikke ind med f.eks. et væskeskema, når patienten sover. Denne del af projektet kan udfordre personalet, der skal organisere deres arbejdsprocesser anderledes end normalt ifølge Folmann. Endelig bruger personalet rummet til afstresning, når der ikke er patienter. Indretningen og projektionerne gavner dermed såvel patienter, pårørende som personale (Folmann 2018).

Psykologiske reaktioner på kunst og kulturinitiativer kan være følelsesmæssig regulering, øget tro på egen formåen samt evnen til at klare sig igennem noget. Derudover er de fysiologiske reaktioner eksempelvis sænket stresshormonreaktion, forøget immunfunktion samt højere hjerte-kar-reaktionsevne (Web 1).

Interaktiv fødestue Hospitalsenheden Vest bl.a. Modos, Zen Spaces og House of Beds har været involveret i udviklingen af det interaktive rum. Patienterne kan vælge forskellige temaer med video og lyd i rummet. Foto, Kommunikationsafdelingen, Hospitalsenheden Vest.

11.2/ Kognitivt stimulerende miljø

Målgruppe: Hjerneskadede indlagte i gennemsnit 2 mdr.

Formål: Hjemlighed, rehabilitering og afstresning

Afdeling: Sengeafsnit 3 på Regionshospitalet Hammel Neurocenter

Opmærksomhedspunkt: Tværfaglig udviklingsproces. Sikkerhed og hjemligæstetik er forenet.

På Neurocenteret er der gennemført et indretnings-/ombygningsprojekt for at skabe et kognitivt stimulerende miljø, et såkaldt: "enriched environment". Neurocenteret er patientenes hjem i typisk en-to måneder, hvorfor en hjemlig æstetik og atmosfære er betydningsfuld for dem og kan medvirke til at sænke deres stressniveau.

Neurocenteret er inspireret af den intelligente fødestue i Herning.

Gennemgående har Neurocenteret stræbt efter at sætte patienternes behov i centrum og vælge det inventar, der er behageligst, mest afstressende og bedst for deres patienter. Derudover har man arbejdet med farver, lys og møbler og indretningsmæssige sammenhænge, så man ikke oplever skift i stemning, når man bevæger sig gennem afsnittet.

De har anvendt farver på væggene og dermed skabt en mere "hyggelig" belysning, der kan dæmpes, og som bidrager til at sænke patienternes "arousal-niveau". På den måde bidrager den rumlige indretning til at understøtte personalets arbejde. Fællesområder bliver kaldt dagligstue og spisestue for at understrege hjemligheden. Disse fællesrum kan benyttes af patienterne uden ledsager i modsætning til støtte- rummet og træningsrummet, hvor de skal ledsages.

Regionshospitalet Hammel Neurocenter vægdekoration. Fields of vision. Kunstner, Mette Boel. Foto, Johanne Hauge Westerlund.

Hjemligt køkken for patienter i dagligstue. Regionshospitalet Hammel Neurocenter. Foto, Johanne Hauge Westerlund.

11.3/ Hjemlighed og interaktiv videoprojektion

Målgruppe: Patienter (børn) og pårørende

Formål: Afslappet og tryk atmosfære for patienter og pårørende.

Afdeling: Dagkirurgisk Opvågningsafsnit, Regionshospitalet i Randers

Opmærksomhedspunkt: Motivvalg er vigtigt; f.eks. kan nogle motiver skræmme beskueren.

På denne afdeling er akut hospitalsudstyr skjult i skabe, så disse genstande ikke virker fremmegørende eller skræmmende på patienter og pårørende. Indretningen er desuden "hjemliggjort" med sofa, lamper og puder.

I projektets tidlige faser havde en kunstner udsmykket væggene med store malerier af dyr fra Afrikas savanne. Desværre blev flere børn ved synet af savanne dyr i opvågningsen bange for, at løven lå gemt under deres seng. Så personalet måtte fjerne malerierne og finde ufarlige motiver til børnene. På lignende vis har man i psykiatrien erfaring for at nogle patientgrupper helst ikke skal se billeder af ansigter, fordi det giver anledning til for mange åbne tolkningsmuligheder.

I børneopvågningsen kan børn og forældre nu vælge mellem forskellige typer af slideshows med bl.a. dyreunger (her var "nuttethed" et centralt udvælgelseskriterium). Videoprojektionen *fader* og skifter langsomt motiv og kan ikke *speedes* op. Børn og forældre falder til ro og får tankerne lidt væk fra sygdom og bekymringer og taler eksempelvis om dyreunger.

En positiv sideeffekt ved slideshowet er, som udviklingspsygeplejersken fortæller, at de får færre henvendelser fra desperate forældre. Forældrene fokuserer mindre på måleudstyret som er tilkoblet barnet, når slideshowet kører og er således mindre bekymrede og mere trygge.

11.4/ Sanserum

Målgruppe: Psykiatripatienter

Formål: Afspænding, beroligelse og afslapning af krop og sind

Afdeling: Psykiatrisk sengeafsnit Po, Regionspsykiatrien Viborg

Opmærksomhedspunkt: Begrænset antal stimuli, tværfaglig udviklingsproces.

På Po har man et sanserum, der er designet til at stimulere til afslapning. Indretningen er enkel, og der er opmærksomhed på at have få stimuli. Bl.a. fortæller personalet, at flere psykiatriske patienter helst ikke vil se billeder af ansigter, da det giver dem anledning til for mange fortolkningsmuligheder og kan virke overvældende på dem.

En patient viste rundt. Han bruger jævnligt sanserummet, fordi det er det eneste sted på afdelingen, hvor han kan finde ro eller falde i søvn, når det ikke er muligt på hans eget værelse. Både han og andre patienter kan lide kuglestolen.

Kuglestolen har en slags arme med kugler i, der kan lægges over kroppen som et tæppe, kuglernes tyngde fremmer følelsen af omsluttethed, og man mærker kroppens afgrænsning og finder ro i det. Samtidig kan man starte en videoprojektion eksempelvis med et dejligt blått lys, fuglekvidder og vand. Videoen projekteres ud på væggen i rummet.

Sanserum i Regionshospitalet Viborg, Psykiatrien. Patient i kuglestol. Foto, Johanne Hauge Westerlund.

12 Musikinitiativer til patienter

12.1/ MusiCure – beroligende musik, musikpude

Målgruppe: Dagkirurgi – lokalbedøvede

Formål: Dæmper operationslyde, beroliger, afstresser

Afdeling: Dagkirurgisk Afdeling, Regionshospitalet i Horsens.

Om MusiCure

MusiCure er en særlig form for musikintervention udviklet som et behandlingsredskab i 1998 på Rigshospitalet. MusiCure musikken har videnskabelig dokumenteret effekt i form af stressreduktion og beroligelse. MusiCurepuden rummer højtalere og afspiller beroligende musik. De anvendes, når der lægges lokalbedøvelse og efterfølgende på alle operationsstuerne. Puden virker som en lydboble, der kamuflerer lydene fra operationsværktøj.

Regionshospitalet i Horsens, Dagkirurgisk Afdeling, Patient på pude med indbygget Musicure musik kan under operation og opvågning. Foto, Kirsten Hede Schow-Madsen.

Patientoplevelser

Musikken startede, da patienten fik noget muskelafslappende og kvalmestillende medicin. Patienten siger:

“Det var rigtig behageligt netop, da jeg var så nervøs”.

En mandlig patient fortæller, at han ligefrem mister tidsfornemmelsen og kan blunde under operationen pga. den afslappende musik. Han vil anbefale det til andre patienter. En tredje patient fortæller, at musikken gjorde det lettere at slappe af under operationen:

“Det var enormt behageligt, og det var meget beroligende”.

12.2/ Højtidsmarkeringer, via musik mm.

Målgruppe: Patienter

Formål: Gøre ventetiden behagelig og meningsfuld, del af samfundet

Afdeling: Mange forskellige på tværs af hospitalerne.

“[Patienter] venter og venter hele tiden på svar,”
siger hospitalspræsten.

Midt i ventetiden kan højtidsmarkeringer, julekoncerter mm. være med til at gøre ventetiden behagelig og meningsfuld, så patienterne føler sig som en del af samfundet. Mange hospitalsafdelinger pynter hyggeligt op til jul og har ekstra mange musikalske indslag i juletiden.

Hospitalspræsten forklarer:

“Julen skulle gerne være glæde, men det er den ikke altid. Man kan faktisk opleve rigtig meget julesorg [på hospitalet]. Juletiden kan være svær for mange, hvis man ikke har nogen at være sammen med. Dét at være på hospitalet i julen kan være ekstra tungt. Men til julen knytter sig også sange, som går lige i hjertet.”

I december 2019 arrangerede præsten, at fire voksensengeafdelinger på Aarhus Universitetshospital fik besøg af Aarhus Pigekor. De sang salmer, gående og stående ned ad gangene. Patienter, pårørende og personale nød oplevelsen, og flere blev rørt af den flotte sang. Korsangen siver helt ind på stuerne til de sengeliggende.

Hospitalspræsten forklarer:

“Musik er jo rigtig godt. Musik kan røre hjertet. Musik kan tale til noget andet end hovedet og få fat i ens længsel. Det er noget af det, kunsten kan, at få fat i ikke bare det rationelle jeg, men bringe nogle andre stemninger og noget ånd ind. (...) altså at

Aarhus Pigekor Aarhus
Universitetshospital Afdelingerne
3 og 4 for Blodsygdomme. Foto,
Johanne Hauge Westerlund.

Aarhus Pigekor synger på
forskellige hospitalsgange på
Aarhus Universitetshospital.
Foto, Johanne Hauge Westerlund.

man får kontakt med ånden eller meningen eller med nogle af ens værdier eller ens liv på en anden måde, for man kan godt lidt miste alt det, når man kommer på hospitalet og ligger i en seng og kommer væk fra alt det, man plejer at have. (...) Fællessangen kan noget! For eksempel så er det jo meget svært at være sur, hvis du synger.”

13 Teater: Klovnenes ventilfunktion

Både i somatikken og psykiatrien anvendes hospitalsklovne som en fast bestanddel af den daglige drift med faste besøgsaftaler. Klovnen er en ekstra hjælper, der åbner et refleksionsrum, et fantasirum. Det kan være gennem trylleskuespil, musik, komik eller andet, som medvirker til eksempelvis at få bedøvet barnet stille og roligt.

Efter sønnens operationen fortæller moderen:

"Jeg blev mindre nervøs, fordi de var så gode, både personalet, klovnen, alle sammen!"

Klovnens afledning aflaster også personalet, så de kan gå direkte i gang med en operation, idét klovnen følger forældrene ud og svarer på opklarende spørgsmål, som hvor og hvornår, de gænsker barnet.

Børnene omtaler klovnene som deres venner. Det viser, at de sociale relationer, klovnene skaber med børnene, medvirker til at reducere følelsen af ensomhed og isolation. De pårørende fortæller, at de selv letter hjertet til klovnene. Klovnenes indfølelse bevirker, at de er gode til at se, når der er brug for et kram eller en støttende bemærkning eller et godt grin.

Hospitalsklovne, Hospitalsenheden Vest, Herning, Børn og Unge Klinik. Foto, Johanne Hauge Westerlund.

Hospitalsklovne Aarhus Universitetshospital. Foto, Johanne Hauge Westerlund.

I somatikken er klovnenes funktion at stå igennem ventetid, operationer og hospitalsoplevelserne sammen med børnene, bl.a. på hospitalsstuerne.

I psykiatrien er klovnenes funktion del af den udredning og miljøterapi, som personalet arbejder med, hvor klovnene undersøger grænser. En anden forskel er, at værelserne i psykiatrien er mere private. På psykiatriske afsnit starter klovnenes dag altid med briefing fra hospitalspersonalet.

13.1/ Klovne, musik, omsorg og sjov

Målgruppe: Patienter, primært børn/pårørende

Formål: Adspredelse, sjov, fokusskifte

Afdeling: Operation Øst 3 på Aarhus Universitetshospital

Børn og Unge Klinik på Regionshospital Herning,

Børn og Unge Afdeling 1 på Aarhus Universitetshospital

Sengeafsnit 1 på Aarhus Universitetshospital, Psykiatrien

Opmærksomhedspunkt: Klovnen bidrager til at stimulere evner og interessefelter, samt til at patienter og pårørende føler sig mindre isolerede og ensomme i svære sygdomssituationer.

I somatikken bistår klovnene børn, forældre og personale f.eks. ved en operation, hvor barnet og forældrene er lidt bange og frygtsomme. I disse svære situationer er klovnenes humor og evne til at flytte fokus en fin ventil, der letter trykket fra situationen for patienten, pårørende og personale.

"Jeg forstår heller ikke, hvad de voksne snakker om",

hvisker klovnen til drengen, mens forældrene bliver informeret om indgrebet.

"Tryllecremen" virker, bedøvelsen kan lægges, og drengen "falder i søvn" til klovnenes ukulelespil.

Hospitalsklovne skaber tryghed ved at følge patienterne under indlæggelsen. Klovnene udviser stor situationsfornemmelse og omsorg. Blandt andet ved at vende tyngede eller negative stemninger. Klovnene forklarer, at deres opgave er: *"... at få stemningen til at vende, så en trist hospitalsstue forvandles til et eventyrslot".*

På den måde medvirker klovnene til at skabe glæde og fremtidshåb. Klovnenes introduktion til det musikalske univers blev et udviklingsvindue for drengen. Et frirum, som gav ham et centralt afbræk/refleksionsrum under indlæggelsen, et fokusskift fra sygdom og bekymring til kreativ opslugthed og interesse for musik.

Hospitalsklovn på Børneafdelingen på Aarhus Universitetshospital. Patienten [drengen] på billedet fik under sin indlæggelse stimuleret sit musikalske talent gennem leg og ukulelespil med klovnene. Foto, Johanne Hauge Westerlund.

I psykiatrien laver klovnene Harry Potter quiz, beundrer tegninger af furries, løber på løbehjul, spiller på sav og ukulele. Det gør indtryk både på børn og personale. Vi arbejder på at bringe sanselighed ind i behandlingen, fortæller klovnene og fortsætter:

”Vi skal se, at der er noget at blive rask for. Vi skal massere den der livsglæde”.

Souschefen på det psykiatriske afsnit fortæller, at klovnene skaber situationer, som personalet ikke ville kunne skabe. Hun understreger:

”Vi ville ikke undvære klovnene!”

Hans mor siger, det er vigtigt at udfylde ventetiden med noget positivt:

”Han liver helt op, når [klovnene] er her”

14 Billedkunst i venterum

“Patienter venter og venter hele tiden på svar,”

siger en hospitalsansat. Ventetiden og uvisheden om fremtiden har en særlig rolle for de syge og deres pårørende under indlæggelsen på hospitalet. Begge dele kræver stor tålmodighed. Inspiration til at lade op ved at tænke på andet end blot sygdom er derfor værdsat af patienter og pårørende. Billedkunst er et udtryk, der skaber indtryk og inspiration, der kan igangsætte refleksioner og håb.

En del hospitaler har kunstråd og kunststrategier, som til tider vurderes at være ret begrænsende for de enkelte afdelinger. Men som omvendt også bevirker, at der kommer fokus på kunst og i nogen grad kulturinitiativer. Indimellem modtager hospitaler donationer fra fonde eller enkeltpersoner, så de kan indkøbe kunstværker. Hospitalets kunstudvalg udvælger omhyggeligt, hvor kunstværkerne skal hænges op og sikrer, at der ikke henstilles genstande foran værkerne.

Still Leben. Erik A. Frandsen. Placeret ved hovedindgang på Regionshospitalet i Horsens. Som det ses af fotoet, så kan der være regler om, at man ikke må hensætte rullestole foran kunstværket. Men det er naturligvis ikke altid, det bliver overholdt. Foto, Johanne Korsdal Sørensen.

14.1/ Billedkunst og skulpturer

Målgruppe: Patienter, pårørende og personale

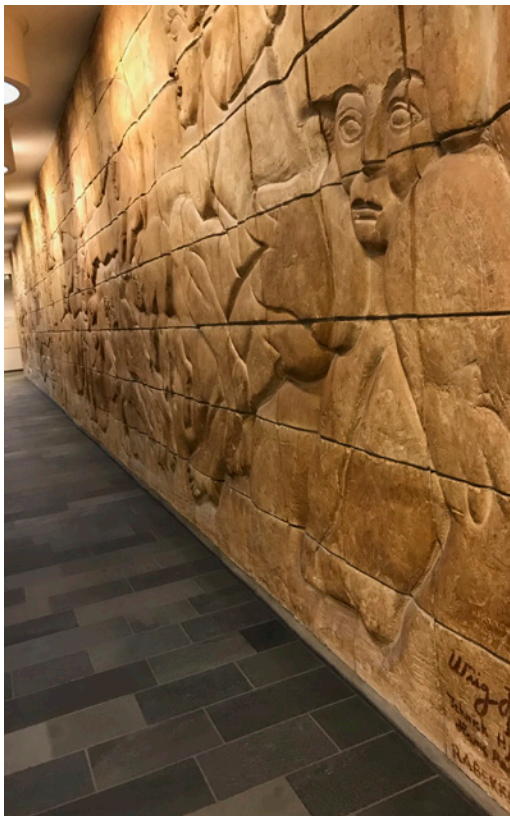
Formål: Dekoration og inspiration til patienter, pårørende og personale

Afdeling: Generelle indtryk fra flere forskellige hospitaler i Regionen

Opmærksomhedspunkt: Ensomme patienter kunne have gavn af øget samarbejde mellem kommune, kulturaktører og hospitaler.

Billedkunst findes på venteværelser, i foyerer og på gangarealer. Det kan være forskellige typer af kunstværker, malerier, skulpturer og friser afhængigt af pladsforhold mm. I nogle tilfælde er der tale om kunstværker udlånt af Statens Kunstråd. En del kunst indkøbes som del af den kunstøremærkede del af byggesummen i forbindelse med hospitalsbyggerier.

Indgang K til psykiatrien på Aarhus Universitetshospital (FOTO), som er dekoreret med rødt gulv og lyserøde vægge. Derudover har Tal R, som er kunstneren bag indretningen malet enorme vægmalerier fra gulv til loft og designet kæmpemæssige skillevægge. På skillevæggene udstilles et væld af malerier fra Ovarachi Museet. Malerier malet af psykiatriske patienter. Denne udstilling udskiftes hvert andet år.

Hospitalsenheden Vest, Herning, Foyer ved hovedindgang, Relief, "Pietas". Kunstner, Svend Wiig Hansen. Foto, Johanne Korsdal Sørensen.

Mor og børn skulptur af Hanne Varming. Regionspsykiatrien, Aarhus Universitetshospital, Indgang K. Foto, Johanne Korsdal Sørensen.

15 Patientinvolvering i kulturelle/kreative initiativer

I psykiatrien har flere personalegrupper forklaret, hvordan langtidsindlagte patienter gennem kreative processer kan bearbejde indtryk og give udtryk for lidelse. Herigennem kan patienterne skabe indtryk, som ikke blot er samtaler og ord, men som også findes på et ordløst plan gennem visuelle kunstneriske og kreative udtryk. Udtryk for alt hvad livet byder af følelser og udfordringer herunder glæde og smerte. De kreative aktiviteter opstår kun i ringe grad af sig selv. Nogen skal inspirere patienterne i den retning, og der skal være et budget til materialer.

Kreative aktiviteter er en blandt flere mulige "ventiler" til at komme af med f.eks. rasløshed, frustration og andre følelser, som hober sig op. Ventilene kan være både fysisk træning, litteratur, kreative aktiviteter af mangfoldige slags, madlavning, træ-, male-, tekstil-, ler- og andre kreative aktiviteter kan bruges af forskellige typer af patienter.

Dagligstue i Døgnaftnit, Regionspsykiatrien Vest, her er klaver, spil, køkken og patienter bager, maler og har bl.a. fremstillet luftballonlampen selv. Foto, Johanne Korsdal Sørensen.

Udsnit af maleri af Overtachi fremstillet under hans 56 år lange indlæggelse på Psykiatrisk Hospital i Risskov på maleværkstedet. Foto, Valentina Massone.

15.1/ Litteratur: Tid til læsning

Målgruppe: Patienter med angst og/eller depression, akutpsykiatri, bipolar lidelse og personlighedsforstyrrelse

Formål: Mental trivsel, livskvalitet, kognitiv remediering, øget selvfølelse, perspektiver på egen og andres lidelse samt "empowerment"

Afdeling: Sengeafsnit 9 i Psykiatrien på Aarhus Universitetshospital

Opmærksomhedspunkt: Kræver facilitator og assistent. Patienter skal kunne følges tilbage på stuerne, når og hvis de ønsker det. Introduceres grundigt, så det ikke bliver opfattet som et uddannelsesstilbud eller på anden vis misforstået.

En specialpsykolog fortæller om effekten af guidet fælleslæsning:

"deltagerne træder tydeligere frem for sig selv og hinanden i læsegrupperne. [...] teksterne kan bl.a. formidle en adgang til følte betragtninger og et erfaringsunivers, der typisk ellers ikke faciliteres under en indlæggelse".

Specialpsykologen ser et stort potentiale i at udbrede initiativet til andre sengeafsnit og ambulatorier.

Patienternes deltagelse afhænger af deres dagsprogram og dagsform, f.eks. om de har fået elektrochok. En patient fortæller, at han holder af at deltage, fordi man bruger sin hjerne, og siger:

“Det var en god novelle i dag, den var meget sigende og noget, man kan relatere sig til”. Dagens tekst er: “Bademorgen”, den fokuserer ikke på sygdom, men på mere generelle menneskelige relationer, så som forholdet til ens familiemedlemmer og relationen til egen krop. Det er en vekselvirkning mellem oplæsning og refleksion og snak i gruppen, der tager udgangspunkt i teksten, men som også indbyder til associationer og udveksling af egne erfaringer.

15.2/ Kreative aktiviteter, skole og koncerter

Målgruppe: Psykiatriske patienter

Formål: Meningsfuld aktivitet, glæde og læring

Afdeling: Sengeafsnit E3, Regionspsykiatrien Herning

Opmærksomhedspunkt: Involverende kulturinitiativer skaber kompetencer og reelle håb.

Viborg Psykiatrien Safe Wards. Foto, Johanne Hauge Westerlund.

På den lukkede psykiatriske afdeling E3 har de dagligt morgensang, de har løbende små live koncerter. Afdelingen arbejder intenst med "Safe Ward", afdratimering og skabelsen af en tryk og rar stemning gennem brug af milde, positive ord. Deres nyoprettede skoletilbud til de indlagte patienter hedder således: "flinkeskolen".

Afdelingens ergoterapeut stiller en lang række af aktiviteter til rådighed for patienterne. Hun bager med dem i deres dagligstuekøkken, laver lampeskærme i uldfilt og former flotte skåle til deres pårørende til jul sammen med dem også videre.

En yngre midaldrende mand, der lider af skizofreni, ynder eksempelvis at bage knækbrød i dagligstuens køkken. Derudover går han i "Flinkeskolen", hvor han modtager undervisning på 9. classes niveau. Han fortæller, at han via Flinkeskolen

Døgnavsnit E2-E3 fik Regionsrådets Smartpris 2019 for "Den Flinke Skole for langtidsindlagte psykiatriske patienter". Foto, Johanne Korsdal Sørensen.

og aktiviteterne i afdelingen har fundet et fremtidsperspektiv. Han vil tage Folkeskolens afgangsprøve, så han kan uddanne sig til bager.

På den måde kan involverende kulturinitiativer på hospitalerne bidrage til at skabe kompetencer og reelle håb og fremtidsdrømme for nogle langtidsindlagte patienter.

15.3/ Kreative aktiviteter iværksat af hverdagsaktivist

Målgruppe: Psykiatripatienter

Formål: Give indlagte en bedre tilværelse/chance for at blive raske.

Afdeling: Psykiatrien på AUH forskellige afdelinger

Opmærksomhedspunkt: Frivillige og hverdagsaktivister er midlertidige.

Til inspiration

<https://kreativekvinder.dk/?p=2140>

<https://www.facebook.com/aandehuller.i.psykiatrien/>

En hverdagsaktivist besøger ofte psykiatrisk hospital bl.a. med "et rullevognsbibliotek". Fremadrettet forankres hendes bibliotek permanent på reoler i præsternes

refleksionsrum. Bøgerne har hun indsamlet via sociale medier. Bøgerne stilles gratis til rådighed for indlagte patienter på psykiatrisk hospital.

Hverdagsaktivisten arbejder inspireret af Gallo-bevægelsens overbevisning om, at mennesker får en bedre tilværelse og en bedre chance for at blive raske ved at have noget meningsfuldt at tage sig til, f.eks. at arbejde kreativt. Det er særligt vigtigt for langtidsindlagte patienter.

Hverdagsaktivismen rummer også en kuffert fyldt med de bedste farver, lækreste pensler mm, der inspirerer patienter til at male sammen med hende. Hverdagsaktivisten har tidligere arrangeret årstidsfester og har haft et projekt med friske blomster i buketter og som krukkeplanter, der pynter og glæder ved deres skønhed. Ligesom blomster spirer, vokser, springer ud og viser, hvordan liv omkring os insisterer på at vokse og skabe skønhed midt i sygdom og håbløshed.

15.4/ Besøgshunde ugentligt på hospitalet

Målgruppe: Psykiatripatienter

Formål: Besøgshunden skaber glæde og nærvær

Afdeling: Sengeafsnit 9 på Aarhus Universitetshospital Psykiatrien

Opmærksomhedspunkt: Besøgshunde faciliterer aktivitet og socialitet.

To ansatte medbringer deres egne hunde, som er godkendte via Trygfonden (besogshunde.dk).

Specialpsykologen fortæller:

"[Det er] en ny måde at tænke rammerne omkring psykisk behandling, et første skridt i en bevægelse hen imod afprøvning af terapihunde".

Besøgshunde skaber glæde og nærvær. En terapihund derimod er en hund, som er aktiv og udfører noget sammen med patienten. Det handler ofte om træning og udvikling af sociale, fysiske og kognitive færdigheder.

Både personale og patienter påskønner besøgshunde og ønsker at hundene var mere tilstede. Hundene vækker glæde, begejstring og skaber snak på tværs – med ejeren, internt mellem patienterne og mellem personale og patienter. Flere fra personalet fremhæver, at hundene er et godt samtaleemne og fylder dagen med andet end sygdom. Hundene giver også associationer til privatlivet og får flere patienter til at vise billeder af egne hunde.

Man har desuden ladet sig inspirere af gode erfaringer med besøgshunde i psykiatrien på Odense Universitetshospital <https://www.tv2fyn.dk/odense/buster-hjaelper-psykisk-syge-besogshunde-skal-hjaelpe-i-psykiatrien>.

Besøgshund, psykiatrien Aarhus Universitetshospital. Foto, Johanne Hauge Westerlund.

16 Inspiration fra børneafdelingernes kulturelle initiativer

Børneafdelingen har mange kunst- og kulturinitiativer i gang. Aktiviteter for familierne i afdelingen og fælles ture ud af huset. Det prioriteres for at styrke livsglæden og skabe positive fællesoplevelser midt i sygdom og bekymring om fremtiden.

Ved fysisk sygdom skal kroppen blive rask, men det psykiske i at være syg og mestre livet med sygdom fylder sideløbende. Kunst- og kulturinitiativer skaber frirum, en udtryksform, et åndehul, som gør det lettere at mestre at være i sygdom. Kunsten og kulturen sætter os i forbindelse med vores sanser, følelser og oplevelser og flytter vores fokus fra situationen til andre dimensioner i livet.

Hjemlig indretning er også prioriteret her, samtidig med kulturelle aktivitetstilbud om at spille spil, læse bøger, lave mad, lave kreative aktiviteter og årstidsfester.

16.1/ Årstidsfester

Målgruppe: Patienter

Formål: Aktivitet, glæde, udvikling og læring i fællesskab via forberedelse og deltagelse

Afdeling: Børn og Unge 1, Aarhus Universitetshospital

Opmærksomhedspunkt: Involvering af patienter og pårørende. Meningsfuldt livsindhold under indlæggelse, fællesskab og glæde.

Årstidsfesterne som fastelavn, sommerfest og julefester er vigtige, for at der sker noget for børnene. Festerne arrangeres af pædagogen, sygehjælperen/køkkenarbejderen, skolelærerne og musikterapeuten. Til jul er en portør julemand og hyrer en tryllekunstner. Også sygeplejersker, rengøringen og andet personale bakker op om disse arrangementer. Årstidsfesterne er en væsentlig del af at holde fast i det pædagogiske og skoleindlæringsmæssige i børnenes udvikling, så de får et input, der matcher de input, de ville have haft i skole og institution.

En køkkenmedarbejder igangsætter fælles madlavnings- og bageaktiviteter. Det skærper børnenes appetit, at de deltager i tilberedningen af maden, gerne sammen med familierne. Hun er desuden samlingspunkt for patienter og pårørende, fordi hun er god til at tale med familierne.

Dekorationsforløb på hospitalsgangen på den Akutafdelingen for Børn, Aarhus Universitets Hospital. Foto, Johanne Hauge Westerlund.

Julepynt og vægdekoration. Børn og Unge Afdelingen, Aarhus Universitetshospital. Foto, Johanne Hauge Westerlund.

16.2/ Legestue og kulturelle udflugter ud af huset

Målgruppe: Børnepatienter

Formål: Musikinitiativer, udvikling og aktivitet

Afdeling: Børn og Unge 1, AUH

Opmærksomhedspunkt: Positive kulturoplevelser og kreativ involvering skaber mestring og livsgejst.

Legestuen på børneafdelingen skaber et frirum fra sygdom. Afdelingspædagogen har fokus på lege og kreative aktiviteter med læringsindhold i form af sociale og kognitive udfordringer. I legestuen skabes positive oplevelser, som kan aflede børnene fra tanker om sygdom for at fremme mestring af sygdom og usikkerhed. Eksempelvis arrangerer pædagogen tre årlige besøg af "Legeheltene", herunder musikere og musikterapeuter, der giver børnene musikoplevelser og iværksætter musikaktiviteter med dem.

Børnecancerfonden donerer undertiden penge til kulturelle aktiviteter ud af huset, f.eks. til Aarhus Teater, som så bliver lukket for offentligheden af smitte-minimeringshensyn. Lions Club donerer årligt en tur i Djurs Sommerland. Endelig tager de på egne ture f.eks. til Randers Regnskov, Ree Park mm. Disse ture er særligt vigtige for langtidsindlagte børn og deres familier. Der er mange ting, som børnene "skal" og er "tvunget til" i forbindelse med at være syge, så som at skulle leve isoleret, stikkes, indtage medicin osv. Det skaber et behov for en modpol, så de får deres frihed tilbage og oplever en selvbestemmelse og mestring. Børnene skal opleve tiltro fra forældrene og personalet. Det er en accept af, hvem de er, som medvirker til at skabe deres personlighed. Det er også meget vigtigt med positive forældre-barn-oplevelser, så de oplever andet sammen end sygdom og besvær.

17 Åndelighed: Hospitalspræsters rolle for patienter

I somatikken deltager præsterne i samtaler om livets svære gang, ved patienters dødslejer, slukning af respiratorer, og de er tilstede for den nærmeste familie, hvor det ønskes. I psykiatrien spiller præsterne en begrænset rolle over for de pårørende, men er ofte en god samtalepartner for patienter.

Præsterne tilbyder desuden uforpligtende kulturelle fællesskaber med andre patienter og pårørende gennem sang, samtaler om eksistens, andagter og gudstjenester. Endelig formidler præster kontakter til andre trossamfund end det kristne.

17.1/ Aftensang/andagt og gudstjenester

Målgruppe: Patienter

Formål: Refleksioner over forskellige temaer, individualitet versus hjælp

Afdeling: Forskellige afdelinger på AUH

Opmærksomhedspunkt: Alle kan deltage uden særlige forudsætninger.

Præsterne laver året rundt aftensang/andagt akkompagneret af klaver og fløjte på en række afdelinger. De iværksætter også "refleksioner", hvor forskellige emner tages op, evt. i forbindelse med musik, fællessang og fadervor/velsignelse. Refleksioner kan handle om individualitet versus behov for hjælp eller andet af relevans for patienter.

Ligeledes afholdes også Gudstjenester. Eksempelvis i Psykiatriens multihal på AUH. Den 30/1-2020 deltager i alt 21 patienter. Døren er åben, så deltagerne kan gå. Gudstjenesterne tilbyder en rituel genkendelighed og et fællesskab, der kan give tryghed. Samtidig kan troen give håb – et sted hvor man kan være, som man er.

En patient fortæller:

"Man kan godt have brug for trøst engang imellem, specielt sådan nogen som os. Kirken kan være et dejligt rum at komme i."

Efter gudstjenesten er der kaffe og brunsviger, og flere patienter henvender sig til præsterne for at aftale samtaler med dem. Præsterne kan bringe trøst:

"ved at bringe mennesker sammen, så man ikke er alene. Man kan findes trøst ved evangeliet og ved salmerne. Der er noget trøst i samtalen, bare det at mennesker taler sammen. Trøst ved at man får øje for noget af det, der er vigtigt i ens liv, som man måske lige har glemt," siger hospitalspræsten.

Derudover har præsterne "undrer-timer" med børn. Disse "undrer-timer" kan eksempelvis få børn til at udtrykke, hvad de undrer sig over via et billede og føre videre til samtaler om, det der fylder i deres liv.

"Derigennem kommer de til at tænke på nogle andre ting i deres liv. På den måde opstår der en samtale om det, de undres over, der kommer noget andet ind, og det medvirker til at skabe håb," fortæller hospitalspræsten.

18 Kulturinitiativer til personale

En række kulturinitiativer retter sig mod personalet i bestræbelsen på at skabe et godt arbejdsmiljø. Musikterapi, som afslapning/afstresning bliver anvendt, men også morgensang er et centralt værktøj, det sidste til tider sammen med patienter. Eksempelvis er morgensange på Hospice Djursland fælles for patienter, pårørende og personale. Nogle fra personalet fortæller, at morgensangen sammen med musikterapeuten og patienterne er lige så vigtig for deres arbejdsglæde som faglig supervision.

18.1/ Personale aflastning via hospitalsklovne

Målgruppe: Primært patienter men sidegevinster for personale

Formål: Sjov, aflastning og glæde

Afdeling: Operation Øst 3 på Aarhus Universitetshospital

Børn og Unge Klinik på Regionshospital Herning

Børn og Unge Afdeling 1 på Aarhus Universitetshospital

Sengeafsnit 1 for på Aarhus Universitetshospital Psykiatrien

Opmærksomhedspunkt: Ventilfunktion vigtig både for patienter og personale.

Både i Herning og Aarhus introducerer klovnene nyansatte, dvs. sygeplejersker, læger, socialrådgivere og bioanalytikere, til deres arbejde og til hvordan, de kan samarbejde.

Hospitalsklovne har fokus på indføling i sårbare situationer og på at lette overgange så som ventetid og operationsforberedelse for børnepatienter, forældre og personale. Klovnenes arbejde handler om evnen til at lytte og finde ud af, hvad der er brug for i rummet og i samarbejdet med personalet.

Samtidig er det vigtigt for samarbejdet, at hospitalspersonalet kender kollegaen bag "klovnerollen". I pauserummet træder privatpersonen/kollegaen ud af klovnerollen. Det giver tillid og troværdighed i relationen til sundhedspersonalet. Tilliden er vigtig og bevirker, at personalet ind imellem letter hjertet for pres og frustrationer over f.eks. travlhed i afdelingen mm. til klovnene.

18.2/ Musikterapeutisk initiativ, 15 minutters musikvisualiseringsrejse

Målgruppe: Alt personale i afdelingen

Formål: Overskud, glæde og afstresning i en hverdag med mange alvorligt syge og døende patienter

Afdeling: Blodsygdomme på Aarhus Universitetshospital

Opmærksomhedspunkt: Travlhed blandt personalet blokerer for deltagelse.

Initiativet er et pilotprojekt både på Rigshospitalet og på Aarhus Universitets-hospital. Ifølge musikterapeuten føler deltagerne sig mindre stressede, mere afslappede og i god kontakt med deres krop, mere fokuserede og opmærksomme og i bedre humør. Samtidig finder de musikvisualiseringsrejsen behagelig og et nyttigt frirum i arbejdsdagen. Initiativet er prioriteret på afdelinger, hvor personalet dagligt har med alvorligt syge patienter at gøre. Tanken er at give personalet noget tilbage, fordi de giver meget af sig selv i arbejdet med alvorligt syge og døende patienter.

18.3/ Morgensang

Målgruppe: Personale (alle grupper)

Formål: Glæde og kollegialt sammenhold, godt arbejdsmiljø

Afdeling: Klinik K2 og dens satellitter i Regionspsykiatrien Horsens

Opmærksomhedspunkt: Timingen 5 minutter før klinikken åbner, specifik ugedag. Standardisering umulig, men let at tilpasse forskellige afdelingsrytmer.

De fleste dage deltager ca. en fjerdedel af klinikken personale (7-10 personer), sangvalget går på skift. Den danske sangskat vækker minder og sangfællesskabet, giver godt humør og bidrager til et godt arbejdsmiljø. Morgensangen viser på den måde en anden side af kollegaerne end den professionelle og skaber en tryghed i medarbejderstaben. En deltager siger:

“Det er en god måde at starte morgenen på”.

Morgensang for personale i psykiatrien på Regionshospitalet i Horsens. Foto, Johanne Hauge Westerlund.

19 Afrunding

Vi har i kortlægningen bemærket at kunst- og kulturinitiativer inspirerer på tværs af faggrænser, f.eks. når den intelligente fødestue inspirerer i Hammel og Randers på andre kliniske afdelinger end fødeafdelingen. Vi håber, at de kunst- og kulturinitiativer, som vi har beskrevet i dette inspirationskatalog, ligeledes vil tjene som inspiration for sundhedsprofessionelle på hospitalerne i Region Midtjylland.

Kunst- og kultur er et menneskeligt udtryk, som gør mellemmenneskeligt indtryk og kan efterlade et stemningsmæssigt aftryk, være et fælles tredje og afsæt for fællesskaber, eller som tilbyder et refleksionsrum for patienten, de pårørende eller personalet, måske en fantasirejse væk fra sygdom og smerte.

Opsummerende kan man sige, at kunst- og kulturinitiativer virker som ikke-terapeutiske krisehåndteringsværktøjer med en terapeutisk effekt for patienter, pårørende og personale.

Ukendt titel, maleri af M. Precht på Børneafdelingen på Regionshospitalet i Randers.
Foto, Johanne Korsdal Sørensen.

20 Litteratur

Atkinson, R. (2012) "The Life Story Interview as a Mutually Equitable Relationship" I: Jaber F. Gubrium, James A. Holstein, Amir B. Marvasti & Karyn D. McKinney (eds.) *The SAGE Handbook of Interview Research: The Complexity of the Craft* (s. 115-128). Thousand Oaks: Sage Publications.

Belfiore, E (2016). The arts and healing: The power of an idea. In S. Clift & P.M Camin (eds.), *Oxford textbook of creative arts, health, wellbeing. International perspectives on practice, policy and research*. (s. 11-17). Oxford University Press.

Dirkinick-Holmfeld, K.; Helset, L. (2007) Sansernes Hospital. Rigshospitalet, København: Arkitektens Forlag.

Folmann, B., Pedersen, Meldgaard, H. og Grytnes, R. (2018). Nye standarder for rum på hospitaler? En antropologisk undersøgelse af rummets betydning hos indlagte forældre og personale på den interaktive barselsstue. UCSYD, Forskning og Udvikling, Arbejdsmedicin, Hospitalsenheden Vest, Herning, Region Midtjylland.

Ulrich, Roger S. (2006) "Evidence-based health-care architecture" I: Lancet 368 (s.38-39).

Web

- 1 <http://www.euro.who.int/en/media-centre/events/events/2019/11/launch-of-first-who-report-on-the-evidence-base-for-arts-and-health-interventions>
- 2 <https://www.hospicedjursland.dk/arkitekturen>

21 APPENDIKS

– Metoder i kortlægningen

Kortlægningen er baseret på en blanding af kvantitative og kvalitative metoder. MANTRA designede og rundsendte et spørgeskema til hospitalsenhederne i Regionen via Survey Exact. Centrale personer på hospitalerne besvarede skemaerne, og besvarelsenerne gav viden om 32 forskellige kunst— og kulturinitiativer.

Derudover rummer kortlægningen et omfattende kvalitativt materiale med 72 interview med personale, patienter og pårørende. Netop inspirationskataloget bygger i særlig grad på det kvalitative materiale fra deltagerobservationsstudier på alle Region Midtjyllands hospitaler og de ovennævnte interviews. Kortlægningen omfatter en bred palette af forskellige typer af hospitalsafdelinger repræsenterende såvel somatik som psykiatri.

Gennem deltagerobservation og interview stillede antropologerne åbne spørgsmål til personale, patienter og pårørende. Derudover oplevede antropologerne, hvordan de agerede i kunst- og kulturinitiativerne ude på hospitalerne. På den måde fik vi afdækket mønstre i de eksisterende praksisser og det udbytte, som personale, patienter og pårørende har af disse kunst- og kulturtilbud. Kortlægningen fandt sted bl.a. med deltagerobservation på omkring 20 forskellige hospitalsafdelinger og via interview med hospitalspersonale, herunder nogle steder hospitalsdirektør, sygeplejefagligdirektør og afdelingsledere med flere. Herunder følger konkrete eksempler på forskellige hospitalsafdelinger.

Somatiske afdelinger

Dagkirurgisk opvågningsafsnit (børn), Endokrinologisk Afdeling og Ortopædkirurgisk Afdeling, Fødeafdelingen, Øjenafdelingen, Børneafdelingerne, samt hospitalskælderen og Akutafdelingen, alle Regionshospitalet i Randers; Børn og Unge Afsnit 1 AUH; Børn og Unge Klinik, Operation og Opvågning Øst 3 AUH; Dagkirurgien Regionshospitalet Horsens, Sengeafsnit 3 Regionshospitalet Hammel Neurocenter samt Hospice Djursland.

Psykiatriske afdelinger

Sengeafsnit for psykotiske lidelser P2 og sengeafsnit for psykotiske lidelser Po AUH; Regionspsykiatrien Viborg; Regionspsykiatrien Horsens; Aarhus Universitetshospital Psykiatrien sengeafsnit 9; Regionspsykiatrien Vest E3; Aarhus Universitetshospital Psykiatrien Sengeafsnit 1 for skolebørns psykiatri, Børne- og Ungdomspsykiatrisk Afdeling (BUA).

De 72 interview (samtaleinterview og semistrukturerede interview).
Interviewpersonerne fordeler sig således:

10 patienter

7 pårørende

44 personaleinterviews (hospitalsdirektør, sygeplejefagligdirektør, ledende jordemøder mfl., læge, hospitalspræster, sygeplejerske, ergoterapeut, fysioterapeut mfl.)

11 eksterne samarbejdspartnere (kultursamarbejdspartnere, forsker).

Etik og GDPR

Undersøgelsen anvender de højeste forskningsetiske standarder (informeret samtykke, fuld anonymitet og respekt for deltageres evt. uvillighed til at diskutere bestemte emner), data arkiveres i overensstemmelse med gældende GDPR-regler i henhold til AU's regler på området (jfr. web 1). I relation til videodokumentation opnås særligt samtykke fra de personer, der indgår på videoen i forhold til opbevaring og til at medvirke offentligt via videomaterialet.